

УДК 613.62:614.2532.2

DOI <https://doi.org/10.32782/health-2025.2.27>

АКТУАЛІЗАЦІЯ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЗАГАЛЬНА ГІГІЄНА» У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ТЕРАПІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ

Лисиця Дмитро Леонідович,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри медико-профілактичних дисциплін

та лабораторної діагностики

КЗВО «Рівненська медична академія»

ORCID: 0000-0003-3416-5543

Лисиця Юлія Сергіївна,

викладач вищої категорії, старший викладач

Фахового медичного коледжу

КЗВО «Рівненська медична академія»

ORCID: 0000-0001-5048-8735

Палапа Василь Васильович,

кандидат медичних наук, доцент,

завідувач кафедри медико-профілактичних дисциплін

та лабораторної діагностики

КЗВО «Рівненська медична академія»

ORCID: 0000-0003-3076-9817

Актуальність проблеми, висвітленої у статті, зумовлена потребою суспільства у висококваліфікованих фахівцях із терапії та реабілітації, які мають добре сформоване здоров'я та чітку позицію щодо його збереження. Метою дослідження є теоретичне осмислення здоров'язберігаючої компетентності як складової частини професійної діяльності майбутнього фахівця з терапії та реабілітації з тлумаченням її компонентів. У розгляді компетенції робота визначає її як комплекс знань, навичок, умінь та особистісних якостей. Цей комплекс спрямований на ефективне вирішення завдань у конкретних сферах діяльності, але його поняття виходить за межі технічних та професійних аспектів, включаючи соціальні й особистісні складники. Компетентність відображається у здатності фахівця з терапії та реабілітації досягати поставлених цілей та вирішувати завдання у межах своєї професійної діяльності. Особливий акцент робиться на розумінні здоров'язберігаючої компетентності як більш широкого поняття, що враховує глибоке розуміння предметної сфери та вміння ефективно взаємодіяти з оточуючим середовищем.

У статті актуалізовано проблему формування здоров'язберігаючої компетентності у системі підготовки майбутніх фахівців із терапії та реабілітації, акцентовано увагу на визначенні поняття «здоров'язберігаюча компетентність». Здійснено аналіз чинників, які можуть мати негативні наслідки, що призведе до низки професійних захворювань. Аналіз спрямовано на формування стійкої позиції у здобувачів вищої освіти не допускати розвитку захворювань, які можуть призвести до інвалідизації. Розглянуто наукові джерела, проведено ґрунтовний аналіз публікацій, дисертаційних досліджень щодо визначення мети, предмету, способів формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх фахівців із терапії та реабілітації.

Отже, завданням статті є дослідження шляхів формування здоров'язберігаючої компетентності в системі підготовки майбутніх фахівців із терапії та реабілітації у вищій школі, а також створення підґрунтя ведення здорового способу життя.

Ключові слова: «здоров'язберігаюча компетентність», фахівець із терапії та реабілітації, професійна компетентність, шкідливі та небезпечні умови праці, професійна захворюваність.

Dmytro Lysytsia, Yulia Lysytsia, Vasyl Palapa. Actualization of the formation of health-saving competence in the study of the discipline “general hygiene” for future specialists in therapy and rehabilitation

The relevance of the problem highlighted in this article is caused by the need of society for highly qualified specialists in therapy and rehabilitation who have good health and a clear position on its protection.

The purpose of the research is to theoretically comprehend health competence as a component of the professional activity of a future specialist in therapy and rehabilitation with an interpretation of its components. In considering competence, the research defines it as a set of knowledge, skills, abilities and personal qualities. This complex is aimed

at effectively solving problems in specific areas of activity, but its concept goes beyond technical and professional aspects to include social and personal components. Competence is demonstrated in the ability of a therapy and rehabilitation professional to achieve goals and solve problems within the scope of their professional activities. Particular attention is paid to the understanding of health competence as a more broad concept that takes into account a deep understanding of the subject area and the ability to interact effectively with the environment.

The article actualizes the problem of forming health-saving competence in the system of training future specialists in therapy and rehabilitation, focusing on the definition of the concept of "health-saving competence". The factors that can have negative consequences, leading to a series of occupational diseases, are analyzed. The analysis is aimed at forming a strong position of higher education students to prevent the development of diseases that can lead to disability. The article reviews scientific sources, conducts a thorough analysis of publications and dissertation research to determine the purpose, subject, and methods of forming the health-saving competence of future specialists in therapy and rehabilitation.

Therefore, the purpose of the article is to study the ways of forming health-saving competence in the system of training future specialists in therapy and rehabilitation in higher education, as well as to create the basis for leading a healthy lifestyle.

Key words: health-saving competence, specialist in therapy and rehabilitation, professional competence, harmful and dangerous working conditions, occupational morbidity, disability.

Вступ. Професійна підготовка у закладі вищої освіти фахівців із галузі знань І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення», зокрема майбутніх асистентів фізичного терапевта, не може бути якісною та ефективною без опанування знань із загальної гігієни. Набуті знання та практичні навички дадуть змогу сформуванню та розширити кругозір відповідального громадянина, а також клінічне мислення майбутнього медичного фахівця. Водночас здобувачі освіти ще на додипломному етапі повинні чітко розуміти, який вплив на їхній організм чинить діяльність, із якою вони бажають пов'язати своє професійне життя. Цей вплив може мати негативні наслідки, які безпосередньо або опосередковано викликатимуть низку професійних захворювань. Тому для профілактики професійної травми у майбутніх фахівців із терапії та реабілітації необхідне навчання збереженню здоров'я, формуванню готовності до здоров'язберігаючої діяльності. Саме формування знань та навичок із профілактики професійних захворювань дає змогу не допустити розвитку захворювань, які можуть призвести навіть до інвалідизації. Нині питання, які стосуються здоров'я і здоров'язбереження, належать до пріоритетних завдань української та світової науки і зумовлюють актуальність теоретичного і практичного розроблення технологій навчання задля формування здоров'язберігаючої компетентності майбутнього медичного фахівця. Це передбачає необхідність проведення відповідних наукових досліджень, вироблення методичних і організаційних підходів, які допоможуть сформувати та впровадити у професійне середовище фахівців із терапії та реабілітації заходів щодо збереження їхнього здоров'я.

Мета та завдання. Мета дослідження – вивчити за допомогою аналізу наукових українських та іноземних джерел впливи на здоров'я, передумови до появи професійних захворювань

та інвалідизації у зв'язку з виконанням професійних обов'язків практикуючих фахівців із терапії та реабілітації; обґрунтувати актуальність формування здоров'язберігаючої компетентності у здобувачів вищої освіти під час вивчення навчальної дисципліни «Загальна гігієна».

Методи дослідження. Дослідження здоров'язберігаючої компетентності майбутніх фахівців прослідковуються у наукових працях О. Антонової, Н. Башавець, Н. Белікової, Д. Вороніна, Н. Поліщук, Т. Шаповалової та ін. Вивчення питання підготовки майбутніх медичних працівників до здоров'язбереження знаходить місце у працях сучасних українських науковців, а саме: Н. Бобрової, В. Донченко, С. Козуб, І. Кіреєва, Я. Кульбашної, В. Назарука, Л. Новакової, О. Подплетні та ін.

Водночас проблема формування здоров'язберігаючої компетентності під час підготовки майбутніх фахівців із терапії та реабілітації на додипломному етапі є недостатньо вивченою й потребує наукових пошуків щодо її розв'язання.

Результати дослідження. Важлива роль у збереженні працездатності людського ресурсу, що формує потенціал держави, належить медичним працівникам, які стоять на варті охорони здоров'я громадян, зокрема працездатного віку. Та ефективність роботи самої медичної галузі, яка зосереджена на збереженні й відновленні здоров'я трудового ресурсу залежить, зокрема, і від збереження здоров'я власне медичних працівників. Робота медиків є зоною ризику розвитку низки професійних захворювань, особливо за недотримання гігієнічних норм праці, що може призвести до інвалідизації і навіть смерті [9].

У закордонних джерелах є інформація про те, що дослідження, пов'язані зі скаргами та розладами, які виникають у роботі фахівців із терапії та реабілітації, постійно проводяться із середини 1980-х років [2]. Дослідження міжнародного формату, які проводилися щодо фахівців із терапії та

реабілітації, виявили захворювання опорно-рухового апарату, шкірні захворювання різного генезу, у тому числі спричинені інфекцією, а також скарги щодо ментального здоров'я. Більшість дослідників спостерігала підвищений ризик захворювань опорно-рухового апарату, зокрема щодо негативного впливу на верхню частину спини, поперековий відділ хребта, шию, плечі, зап'ястя, кисті рук та коліна [2; 1; 4]. Аналіз закордонних досліджень указує на скарги щодо низької або помірно підвищеної поширеності синдрому вигорання серед фахівців із терапії та реабілітації [5]. У іноземних наукових працях відзначаються поодинокі повідомлення щодо ураження шкірних покривів у процесі професійної діяльності фахівців із терапії та реабілітації. Серед звернень із боку фахівців із терапії та реабілітації найпоширенішими діагнозами були алергічний контактний дерматит, хронічний контактний дерматит та атопічний дерматит. Переважна більшість звернень була стосовно ураження шкіри рук. Контакт із косметикою, кремами, дезінфікуючими засобами, лікарськими препаратами для місцевого застосування та використання рукавичок були важливими ймовірними провокуючими чинниками, відзначеними під час дослідження. Однак відзначається можливість інфікування медичних працівників під час контакту з відкритими ранами пацієнтів, що може призвести до зараження вірусним гепатитом, туберкульозом, ВІЛ-інфекцією [3].

За результатами досліджень, проведених на теренах України, відзначається механічний вплив, який виникає у результаті довготривалого вимушеного положення тіла, як результат перевищення напруження м'язів та зв'язкового апарату спини, верхнього плечового поясу. Також негативного впливу зазнають шийний, поперековий відділи хребта, що спричиняє зміни в конфігурації хребта й міжхребцевих дисків. Уражаються нижні кінцівки, що призводить до розвитку варикозної хвороби [7, с. 54; 10, с. 278].

Проведений аналіз наукових джерел, статистичних даних свідчить про високий рівень ураження захворюваннями різних органів та систем фахівців із терапії та реабілітації. Усі вищевказані патологічні стани мають характер професійних захворювань та можуть призвести до втрати працездатності. Саме тому важливо ще під час навчання сформувати розуміння проблеми професійної захворюваності, створити передумови до формування стійкої позиції щодо збереження власного здоров'я та сприяти формуванню здоров'язберігаючої компетентності у здобувачів вищої освіти. Застосування в освітньому процесі

здоров'язберігаючого навчання дає змогу сформувати у майбутніх фахівців із терапії та реабілітації активну життєву позицію.

Думки науковців щодо доцільності впровадження у програму вищої школи здоров'язберігаючого навчання базуються на визначенні даного процесу. На думку вчених, здоров'язберігаюче навчання – це формування знань про закономірності становлення, розвитку, збереження здоров'я людини і процес оволодіння вміннями збереження й удосконалення особистого здоров'я, засвоєння знань про здоровий спосіб життя, методи і засоби проведення роботи з пропаганди здорового способу життя [8, с. 255]. Також, на думку науковців, результатом здоров'язберігаючого навчання має стати культура здоров'я здобувачів освіти. Вона передбачає знання ними гігієнічних, фізіологічних, психологічних методів і засобів контролю, збереження, удосконалення свого здоров'я, умінь поширювати здоров'язберігаючі знання серед оточуючих [8, с. 254].

У контексті формування позитивного відношення до збереження власного здоров'я необхідно виокремити поняття «здоров'язберігаюча компетентність», що є комплексом систематичних знань і уявлень про позитивні та негативні зміни у стані власного здоров'я і здоров'я оточуючих. Вона передбачає умінь складати програму збереження свого здоров'я в умовах освітнього процесу; умінь створювати здоров'язберігаюче освітнє середовище. Здоров'язберігаюча компетентність передбачає володіння способами організації діяльності з профілактики захворюваності, освітніми технологіями, що зберігають здоров'я [6, с. 16].

Таким чином, здоров'язберігаюча компетентність – це багатогранний процес формування знань, удосконалення умінь та навичок, набуття досвіду збереження здоров'я, що проявляється у вмінні вести здоровий спосіб життя та запобігати професійним захворюванням. Здоров'язберігаюча компетентність є складним утворенням, яке поєднує професійний і особистісний аспекти [6, с. 16].

Висновки. Фахівці з терапії та реабілітації, ураховуючи умови праці, постійно перебувають у групі ризику дії комплексу несприятливих професійних чинників, що може призвести до втрати працездатності. Професійна захворюваність зумовлена багатьма причинами та під впливом комплексу різних за своєю природою чинників становить небезпеку для життя та здоров'я медичних працівників. Саме тому важливо актуалізувати проблему професійної захворюваності, шляхи її поширення серед здобувачів

освіти в курсі навчальної дисципліни «Загальна гігієна» під час вивчення теми «Гігієна праці». Наступним етапом професійної освіти, спрямованої на збереження здоров'я, є формування здоров'язберігаючої компетентності у майбутніх

фахівців із терапії та реабілітації на додипломному етапі з метою вироблення стійкої життєвої позиції щодо здорового способу життя та профілактики професійних захворювань у майбутній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крамар В.У. Здоровий спосіб життя. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* / за ред. С. Єрмакова. Харків : ХХПІ, 2002. № 24.
2. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці : підручник. Київ : КНЕУ, 2003. 367 с.
3. Міхеєнко О.І. Валеологія: Основи індивідуального здоров'я людини : навчальний посібник. 2-е вид., перероб. і доп. Суми : Університетська книга, 2010. 448 с.
4. Мороз В. М., Сергета І. В., Фещук Н. М., Олійник М. П. Охорона праці в медицині і фармації. Вінниця : Нова книга, 2005. 544 с.
5. Нагорна А. М. Професійна захворюваність медичних працівників як медико-соціальна проблема. *Український журнал із проблем медицини праці*. 2016. № 2(47). С. 3–16.
6. Alrowayeh, H. N., Alshatti, T. A., Aljadi, S. H. et al. Prevalence, characteristics, and impacts of work-related musculoskeletal disorders: a survey among physical therapists in the State of Kuwait. *BMC Musculoskelet Disord* 11, 116. 2010. <https://doi.org/10.1186/1471-2474-11-116> (Accessed: 29.05.2025).
7. Girbig, M., Freiberg, A., Deckert, S. et al. Work-related exposures and disorders among physical therapists: experiences and beliefs of professional representatives assessed using a qualitative approach. *J Occup Med Toxicol* 12, 2. 2017. <https://doi.org/10.1186/s12995-016-0147-0> (Accessed: 29.05.2025).
8. Girbig M, Hegewald J, Seidler A, Bauer A, Uter W, Schmitt J. Type IV sensitizations in physical therapists: patch test results of the Information Network of Departments of Dermatology (IVDK) 2007–2011. *J Dtsch Dermatol Ges*. 2013 Dec; 11(12):1185–92. <https://doi.org/10.1111/ddg.12210> (Accessed: 30.05.2025).
9. Kakaraparthi VN, Vishwanathan K, Gadhavi B, Reddy RS, Samuel PS, Alshahrani MS, Kakaraparthi L, Gannamaneni VK, Tedla JS. The prevalence, characteristics, and impact of work-related musculoskeletal disorders among physical therapists in the Kingdom of Saudi Arabia – a cross-sectional study. *Med Pr*. 2021 Aug 31;72(4):363–373. <https://doi.org/10.13075/mp.5893.01114> (Accessed: 31.05.2025).
10. Pavlakis, A., Raftopoulos, V & Theodorou, M. Burnout syndrome in Cypriot physiotherapists: a national survey. *BMC Health Serv Res* 10, 63 2010. <https://doi.org/10.1186/1472-6963-10-63> (Accessed: 28.05.2025).

REFERENCES

1. Kramar V. U. (2002) Zdorovyiy sposib zhyttya [Healthy lifestyle]. *Pedahohika, psykhohihiya ta medyko-biolohichni problemy fiz. vykhovannya i sportu*: Zb. nauk. pr./ pid red. S. Yermakova. № 24. Kh. : KHKHPI. [in Ukrainian].
2. Krushel'nyts'ka Ya. V. (2003) Fiziolojiya i psykholojiya pratsi [Physiology and psychology of work]: pidruchnyk. Kyiv : KNEU, S. 367. [in Ukrainian]
3. Mikheyenko O. I. Valeolojiya (2010) Osnovy indyvidual'noho zdorov'ya lyudyny [Valeology: Fundamentals of Individual Human Health]: navchal'nyy posibnyk. 2-he vyd., pererob. i dopov. Sumy: Universytet-s'ka knyha S. 448 [in Ukrainian].
4. Moroz V. M., Serheta I. V. (2005) Okhorona pratsi v medytsyni i farmatsiyi [Occupational safety in medicine and pharmacy]. Vinnytsya: Nova knyha, 2005. S. 544. [in Ukrainian].
5. Nahorna A. M. (2016) Profesiynna zakhvoryuvannist' medychnykh pratsivnykiv, yak medyko-sotsial'na problema [Professional morbidity of medical workers as a medical and social problem] / A. M. Nahorna, M. P. Sokolova, I. H. Kononova. *Ukrayins'kyi zhurnal z problem medytsyny pratsi* № 2(47). S. 3–16. [in Ukrainian].
6. Alrowayeh, H. N., Alshatti, T. A., Aljadi, S. H. et al. Prevalence, characteristics, and impacts of work-related musculoskeletal disorders: a survey among physical therapists in the State of Kuwait. *BMC Musculoskelet Disord* 11, 116. 2010. <https://doi.org/10.1186/1471-2474-11-116> (Accessed: 29.05.2025).
7. Girbig, M., Freiberg, A., Deckert, S. et al. Work-related exposures and disorders among physical therapists: experiences and beliefs of professional representatives assessed using a qualitative approach. *J Occup Med Toxicol* 12, 2. 2017. <https://doi.org/10.1186/s12995-016-0147-0> (Accessed: 29.05.2025).
8. Girbig M, Hegewald J, Seidler A, Bauer A, Uter W, Schmitt J. Type IV sensitizations in physical therapists: patch test results of the Information Network of Departments of Dermatology (IVDK) 2007–2011. *J Dtsch Dermatol Ges*. 2013 Dec; 11(12):1185–92. <https://doi.org/10.1111/ddg.12210> (Accessed: 30.05.2025).
9. Kakaraparthi VN, Vishwanathan K, Gadhavi B, Reddy RS, Samuel PS, Alshahrani MS, Kakaraparthi L, Gannamaneni VK, Tedla JS. The prevalence, characteristics, and impact of work-related musculoskeletal disorders among physical therapists in the Kingdom of Saudi Arabia – a cross-sectional study. *Med Pr*. 2021 Aug 31;72(4):363–373. <https://doi.org/10.13075/mp.5893.01114> (Accessed: 31.05.2025).
10. Pavlakis, A., Raftopoulos, V. & Theodorou, M. Burnout syndrome in Cypriot physiotherapists: a national survey. *BMC Health Serv Res* 10, 63 2010. <https://doi.org/10.1186/1472-6963-10-63> (Accessed: 28.05.2025).